

JANVS

Poort tot de ORITVR-trilogie

De drempel

Een mens slaat een boek open in de verwachting iets te zullen lezen.

Soms vindt hij daarin nieuwe kennis. Soms ontmoet hij gedachten die hij nog niet eerder had overwogen. En soms gebeurt er iets anders. Niet de tekst verandert de lezer, maar de lezer ontdekt dat hij anders is gaan kijken naar een werkelijkheid die hem al zijn hele leven omringde.

Misschien vragen de drie traktaten die hier volgen om een dergelijke wijze van lezen.

Zij zijn niet geschreven om een nieuwe leer te verkondigen, een bestaande overtuiging te bestrijden of een sluitende theorie over mens, cultuur of architectuur te ontwikkelen. Zij willen evenmin een methode aanreiken waarmee de werkelijkheid kan worden verklaard. Hun bedoeling is eenvoudiger en tegelijkertijd misschien ook moeilijker.

Zij nodigen de lezer uit opnieuw te leren waarnemen.

Dat vraagt een andere houding dan wij vaak gewend zijn. Niet het snelle herkennen staat voorop, maar het geduldige kijken. Niet het onmiddellijk oordelen, maar het toelaten dat de werkelijkheid zich langzaam laat zien. Zoals een landschap zich pas openbaart aan degene die bereid is erin te wandelen, zo ontvouwen ook deze traktaten zich stap voor stap.

Misschien is dat de reden waarom zij niet beginnen bij de grote vragen van onze tijd, maar bij de eenvoudige werkelijkheid van het menselijk bestaan. Een mens verschijnt, leert, ontmoet anderen en ontdekt langzaam dat hij niet alleen leeft. Vanuit deze ervaring ontvouwt zich het gemeenschappelijke leven. En waar mensen samen leven, ontstaat uiteindelijk ook de ruimte waarin zij wonen en bouwen.

Daarom volgen de drie traktaten elkaar niet toevallig op.

Zij beschrijven drie bewegingen die elkaar wederzijds veronderstellen.

Niet omdat zij een systeem vormen.

Maar omdat zij samen een weg afleggen.

Velen zullen in deze traktaten gedachten aantreffen die hun vertrouwd voorkomen. Anderen zullen zich verwonderen over de weg die wordt gevolgd. Weer anderen zullen zich misschien afvragen waarom niet onmiddellijk wordt gesproken over de grote vraagstukken van onze tijd.

Dat is een begrijpelijke vraag.

Wij leven in een tijd waarin de aandacht voortdurend wordt gevraagd door ontwikkelingen die diep ingrijpen in het menselijk bestaan. Technologische vooruitgang verandert de wijze waarop wij werken,

communiceren en bouwen. Wetenschappelijke inzichten vergroten onze kennis van de wereld. Politieke en geopolitieke verhoudingen verschuiven, maatschappelijke veranderingen volgen elkaar in hoog tempo op en nieuwe vragen dienen zich vrijwel dagelijks aan.

Geen van deze ontwikkelingen wordt in deze trilogie ontkend. Integendeel. Zij behoren onmiskenbaar tot de werkelijkheid waarin wij leven en hebben veel voortgebracht waarvoor oprechte waardering past. De moderne wetenschap, de geneeskunde, de techniek, de rechtsorde en de vrijheid die in vele delen van de wereld zijn gegroeid, vormen prestaties van grote betekenis.

Toch kan tegelijkertijd de vraag worden gesteld of daarmee alles is gezegd.

Niet iedere werkelijkheid laat zich immers meten. Niet alles wat wezenlijk is, laat zich berekenen. Niet alles wat het menselijk bestaan draagt, kan worden georganiseerd of ontworpen. Sommige werkelijkheden worden pas zichtbaar wanneer de mens ophoudt uitsluitend te beheersen en opnieuw leert waarnemen.

Misschien ligt juist daar de aanleiding voor deze trilogie.

Niet omdat zij een antwoord wil geven op de vraagstukken van deze tijd, maar omdat zij probeert terug te keren naar de grond waarop al deze vragen rusten. Zij zoekt niet allereerst naar oplossingen, maar naar oriëntatie. Niet naar nieuwe systemen, maar naar een hernieuwde aandacht voor de werkelijkheid waarin de mens altijd reeds leeft.

Dat betekent niet dat de lezer wordt gevraagd afstand te nemen van de moderne wereld. Evenmin wordt hij uitgenodigd terug te verlangen naar een geïdealiseerd verleden. Beide houdingen zouden de werkelijkheid tekortdoen. Iedere tijd draagt immers haar eigen mogelijkheden én haar eigen beperkingen.

Misschien begint een nieuwe oriëntatie daarom niet met kiezen tussen verleden en toekomst, maar met opnieuw leren onderscheiden wat blijvend is te midden van alles wat verandert.

Tot zover zou men kunnen menen dat cultuur vooral een menselijke aangelegenheid is. Alsof mensen, door met elkaar samen te leven, vanzelf hun eigen gewoonten, gebruiken en overtuigingen ontwikkelen. Dat is slechts ten dele waar.

De drie traktaten vertrekken vanuit een andere waarneming.

Zij gaan ervan uit dat de mens niet alleen leeft vanuit zichzelf, maar zich voortdurend verhoudt tot een werkelijkheid die aan hem voorafgaat en die zich nooit volledig laat benoemen. Ieder mens ontmoet haar op zijn eigen wijze. Iedere gemeenschap probeert haar op haar eigen wijze te verstaan. En iedere cultuur geeft aan deze verhouding een eigen gestalte.

Dat gebeurt niet uitsluitend in woorden. Misschien zelfs veel minder dan wij vaak denken.

Mensen drukken deze verhouding uit in verhalen die van generatie op generatie worden doorgegeven. Zij vieren feesten die herinneren aan een oorsprong. Zij kennen rituelen die belangrijke overgangen in het leven

begeleiden. Zij bouwen plaatsen van samenkomst, ontwikkelen symbolen, zingen liederen, bewaren stilte en zoeken woorden voor datgene wat uiteindelijk iedere volledige beschrijving te boven gaat.

Zo zijn in de loop van de geschiedenis de grote spirituele tradities en religies ontstaan. Niet als identieke antwoorden, maar als verschillende wijzen waarop mensen hebben geprobeerd zich af te stemmen op dezelfde onuitputtelijke werkelijkheid die aan ieder mens en aan iedere cultuur voorafgaat.

Juist daarom vraagt deze trilogie niet welke cultuur de juiste is.

Zij stelt een andere vraag.

Hoe verhoudt iedere cultuur zich tot datgene wat haar draagt?

Dat is een wezenlijk verschil.

Waar de aandacht uitsluitend uitgaat naar de uiterlijke vormen van een cultuur, ontstaan gemakkelijk vergelijkingen, beoordelingen en tegenstellingen. Men ziet verschillen in taal, rituelen, kleding, architectuur of maatschappelijke ordening en vergeet gemakkelijk dat deze uitingen verwijzen naar een veel diepere verhouding.

Misschien ligt daarin ook een sleutel tot veel hedendaagse spanningen.

Conflicten ontstaan zelden doordat verschillen bestaan. Verschillen behoren tot het menselijk bestaan en hebben culturen altijd gekenmerkt. Spanningen ontstaan eerder wanneer mensen menen dat hun eigen wijze van antwoorden de enige mogelijke is, of wanneer iedere verwijzing naar het onbenoembare uit het gemeenschappelijke leven verdwijnt. In beide gevallen sluit de ontmoeting zich af.

Werkelijke ontmoeting vraagt daarom iets anders.

Niet het opheffen van verschillen.

Niet het uitwissen van overtuigingen.

Maar het besef dat iedere cultuur, hoe rijk ook, slechts een menselijke poging blijft zich te verhouden tot een werkelijkheid die geen enkele cultuur volledig kan omvatten.

Misschien begint wederzijds respect daarom niet met overeenstemming, maar met de erkenning dat de ander eveneens antwoord probeert te geven op datgene wat ook aan onszelf voorafgaat.

Vanuit die erkenning verandert ook de betekenis van verschillen.

Zij worden niet langer een reden om elkaar uit te sluiten.

Zij worden een uitnodiging elkaar dieper te verstaan.

Misschien verklaart dit ook waarom geen enkele cultuur ooit volledig met zichzelf kan samenvallen.

Iedere cultuur draagt een verlangen dat groter is dan zijzelf. Zij zoekt naar waarheid zonder haar geheel te bezitten. Zij verlangt naar rechtvaardigheid zonder haar volmaakt te verwezenlijken. Zij kent liefde zonder haar ooit volledig te kunnen omvatten. Zij bouwt, viert, rouwt, bidt, denkt en schept, steeds in de hoop iets zichtbaar te maken van een werkelijkheid die zich nooit geheel laat vangen.

Juist daarin ligt haar menselijkheid.

Culturen hoeven daarom niet tegenover elkaar te worden geplaatst alsof zij elkaars tegenpolen zouden zijn. Zij kunnen ook worden gezien als verschillende antwoorden op een werkelijkheid die aan allen voorafgaat en die allen blijft uitnodigen verder te zoeken.

Dat betekent niet dat alle antwoorden gelijk zijn. Evenmin betekent het dat verschillen onbelangrijk zijn. Verschillen doen ertoe. Zij hebben mensen gevormd, beschavingen voortgebracht en de geschiedenis mede bepaald. Juist daarom verdienen zij aandacht en zorgvuldigheid.

Maar misschien verandert de wijze waarop wij naar verschillen kijken wanneer wij beseffen dat geen enkele cultuur haar oorsprong volledig bezit. Dan wordt bescheidenheid geen teken van onzekerheid, maar van inzicht. Zij laat ruimte voor de mogelijkheid dat ook de ander iets heeft gezien wat onszelf nog niet zichtbaar is geworden.

Misschien is dat ook de diepste betekenis van ontmoeting.

Niet dat de één de ander overtuigt.

Niet dat beiden hun verschillen opgeven.

Maar dat zij samen ontdekken dat de werkelijkheid groter blijft dan hun eigen antwoord daarop.

Vanuit deze houding krijgt ook het gesprek een andere betekenis.

Een gesprek is dan niet langer een poging om het laatste woord te verkrijgen, maar een gezamenlijke zoektocht naar een werkelijkheid die geen van beiden volledig bezit. Luisteren wordt dan even wezenlijk als spreken. Vragen worden even belangrijk als antwoorden. En de bereidheid zich te laten verrassen wordt belangrijker dan de behoefte steeds opnieuw bevestigd te worden.

Misschien is juist daarin de betekenis gelegen van wat in de drie traktaten met het woord *ORITVR* wordt aangeduid.

Niet het ontstaan van een theorie.

Niet het ontstaan van een systeem.

Maar het steeds opnieuw ontstaan van inzicht.

Zoals iedere dageraad de wereld niet verandert, maar haar opnieuw zichtbaar maakt, zo kan ook ieder mens, iedere cultuur en iedere generatie opnieuw leren zien wat altijd reeds aanwezig was.

Misschien is dat uiteindelijk ook de bedoeling van deze trilogie.

Niet de lezer een nieuwe wereld aan te reiken.

Maar hem uit te nodigen de wereld die hij reeds bewoont opnieuw te leren zien.

Waarom drie traktaten?

De vraag waarom deze uitgave uit drie afzonderlijke traktaten bestaat, laat zich niet beantwoorden vanuit een vooraf bedacht plan.

Aanvankelijk leek één boek voldoende. Naarmate het onderzoek zich verder ontwikkelde, werd echter zichtbaar dat de vragen die zich aandienen niet naast elkaar konden worden behandeld zonder hun eigen aard te verliezen. Zij vroegen ieder om een eigen weg.

Zo ontstonden niet drie delen van één boek, maar drie zelfstandige traktaten.

Het eerste volgt de wording van de mens. Niet de mens als biologisch of maatschappelijk verschijnsel, maar de mens die leert, ontmoet, vertrouwt en langzaam deel gaat uitmaken van een werkelijkheid die hem reeds voorafgaat.

Het tweede volgt de wording van het gemeenschappelijke leven. Niet cultuur als verzameling gewoonten of historische feiten, maar cultuur als de wijze waarop mensen samen betekenis geven aan het leven dat zij ontvangen.

Het derde volgt de wording van architectuur. Niet het gebouw als object, maar de ruimtelijke gestalte die ontstaat wanneer mensen hun gemeenschappelijke leven duurzaam vormgeven.

Elk traktaat bezit daarom een eigen onderwerp, een eigen ritme en een eigen ontwikkeling. Toch zijn zij niet los van elkaar ontstaan. Zij verwijzen voortdurend naar elkaar zonder elkaar te willen verklaren.

Wie slechts één traktaat leest, zal een afgeronde gedachte ontmoeten.

Wie de drie achtereenvolgend leest, zal wellicht ontdekken dat zij samen een grotere beweging beschrijven.

Niet een systeem.

Niet een leer.

Maar een weg.

Misschien konden deze drie traktaten daarom alleen afzonderlijk ontstaan.

Zoals ook de mens, de cultuur en de architectuur ieder hun eigen wording kennen en toch niet los van elkaar kunnen worden begrepen.

Ontstaan

Wie deze drie traktaten leest, zou kunnen vermoeden dat zij het resultaat zijn van een vooraf ontworpen plan. Dat is niet het geval.

Geen van de drie ontstond vanuit een vastgelegd systeem of een uitgewerkte filosofie. Zij ontwikkelden zich stap voor stap. Vragen riepen nieuwe vragen op. Waarnemingen vroegen om nadere beschouwing. Soms leek een gedachte voltooid, totdat een nieuwe ontdekking haar opnieuw in beweging bracht.

Juist daardoor werd gaandeweg zichtbaar dat het onderwerp van deze trilogie niet alleen beschreven werd, maar zich ook voltrok in de wijze waarop de traktaten zelf ontstonden.

Steeds opnieuw bleek dat begrijpen niet het begin vormde, maar het gevolg was van aandachtig waarnemen. Eerst werd iets opgemerkt. Daarna langzaam herkend. Pas veel later kon het onder woorden worden gebracht.

Misschien verloopt iedere werkelijke ontdekking op deze wijze.

Niet door onmiddellijk te verklaren, maar door de werkelijkheid voldoende ruimte te geven zich eerst te laten zien.

Daarom nodigen deze traktaten de lezer uit dezelfde weg te volgen. Niet alles zal direct duidelijk zijn. Sommige gedachten zullen pas betekenis krijgen wanneer een volgend hoofdstuk wordt gelezen. Andere zullen misschien pas na langere tijd opnieuw herkenbaar worden.

Dat is geen tekortkoming van de tekst.

Het behoort tot haar aard.

Want wat ontstaat, laat zich niet afdwingen. Het vraagt tijd, aandacht en de bereidheid onderweg soms nog niet te weten waar de weg uiteindelijk naartoe zal leiden.

Misschien is dat ook de reden waarom deze trilogie niet geschreven had kunnen worden vanuit een vooraf vastgelegd eindpunt.

Zij kon slechts ontstaan door de weg zelf te gaan.

Het verlangen naar zekerheid

Iedere tijd zoekt naar zekerheid.

Dat is niet nieuw. De mens heeft altijd geprobeerd de wereld waarin hij leeft beter te begrijpen. Hij observeert, vergelijkt, onderzoekt en leert. Dankzij deze voortdurende zoektocht heeft de mensheid een ongekennde ontwikkeling doorgemaakt. Wetenschap, techniek, geneeskunde, recht, onderwijs en talloze andere verworvenheden hebben het menselijk bestaan diepgaand veranderd en verrijkt.

Daarvoor past waardering.

Deze trilogie wil daarom geen afstand nemen van de moderne ontwikkeling. Zij is evenmin een pleidooi voor een terugkeer naar een vroeger tijdperk. Iedere tijd draagt immers haar eigen mogelijkheden en haar eigen opgaven.

Toch roept iedere ontwikkeling ook nieuwe vragen op.

Naarmate de mens meer leert begrijpen, groeit gemakkelijk de indruk dat uiteindelijk alles verklaarbaar zal worden. Wat vandaag nog verborgen is, zal morgen wellicht zichtbaar zijn. Wat nu nog onzeker lijkt, zal later misschien kunnen worden gemeten, berekend of beheerst.

Misschien schuilt daarin echter ook een stille veronderstelling.

Namelijk dat de werkelijkheid uiteindelijk geheel toegankelijk is voor het menselijk begrijpen.

Juist op dit punt kiezen de drie traktaten een andere benadering.

Niet omdat zij de menselijke rede wantrouwen.

Maar omdat zij vermoeden dat de werkelijkheid groter blijft dan iedere beschrijving die de mens ervan kan geven.

Dat betekent niet dat kennis onbelangrijk is.

Integendeel.

Kennis vergroot het verstaan van de wereld.

Maar verstaan is meer dan weten alleen.

Een mens kan veel weten over muziek zonder ooit werkelijk geraakt te zijn door een compositie.

Hij kan veel weten over liefde zonder haar ooit ontvangen te hebben.

Hij kan veel weten over rechtvaardigheid zonder ooit recht te hebben gedaan.

Zo blijken sommige werkelijkheden zich niet uitsluitend te laten kennen door beschouwing, maar ook door deelname.

Misschien geldt dat voor het menselijk bestaan als geheel.

De werkelijkheid vraagt niet alleen om onderzoek.

Zij vraagt ook om ontmoeting.

Twee wijzen van kennen

Misschien heeft de mens zich altijd van twee wijzen van kennen bediend.

De eerste ontstaat door afstand te nemen. Zij onderzoekt, vergelijkt, ordent en verklaart. Dankzij deze wijze van kennen heeft de mens geleerd de natuur beter te begrijpen, ziekten te bestrijden, materialen te ontwikkelen en de wereld op ongekennde wijze te verkennen. Zij behoort tot de grootste verworvenheden van de menselijke geschiedenis.

Er bestaat echter nog een andere wijze van kennen.

Niet omdat zij belangrijker zou zijn, maar omdat zij een andere weg volgt.

Zij ontstaat niet door afstand te nemen, maar door nabij te komen. Niet door de werkelijkheid uiteen te leggen, maar door eraan deel te nemen. Een kind leert zijn moeder niet kennen door haar te analyseren. Vriendschap ontstaat niet door beschrijving. Liefde laat zich niet afleiden uit een formule. Vertrouwen groeit niet uit een berekening.

Deze wijze van kennen vraagt iets anders van de mens.

Niet alleen zijn verstand.

Maar ook zijn aandacht.

Zijn geduld.

Zijn ontvankelijkheid.

Zijn bereidheid zich te laten raken.

Misschien behoort juist deze wijze van kennen tot de oudste ervaringen van het menselijk bestaan.

Nog voordat de mens leerde meten, leerde hij luisteren.

Nog voordat hij leerde verklaren, leerde hij vertrouwen.

Nog voordat hij de wereld onderzocht, leefde hij reeds in haar.

Beide wijzen van kennen sluiten elkaar daarom niet uit.

Integendeel.

Zij vullen elkaar aan.

Waar de eerste de werkelijkheid helpt begrijpen, helpt de tweede haar bewonen.

Waar de eerste de wereld ontsluit, helpt de tweede de mens zich daarin thuis te voelen.

Misschien heeft iedere cultuur beide nodig.

De ene bewaart haar kennis.

De andere bewaart haar wijsheid.

Wanneer één van beide verdwijnt, verliest de mens iets wezenlijks.

Zonder kennis wordt hij stuurloos.

Zonder wijsheid verliest hij zijn richting.

Misschien is het juist deze tweede wijze van kennen die in de drie traktaten opnieuw wordt gezocht.

Niet als alternatief voor wetenschap.

Niet als kritiek op de moderne tijd.

Maar als een herinnering aan een menselijke mogelijkheid die nooit verdwenen is, al raakt zij soms op de achtergrond.

Misschien begint iedere werkelijke ontmoeting daar waar de mens bereid is beide wijzen van kennen met elkaar te verbinden.

Niet om de ene aan de andere ondergeschikt te maken.

Maar om de werkelijkheid opnieuw in haar volle rijkdom te ontmoeten.

Onderscheiden

Wanneer een mens zich leert oriënteren, groeit langzaam ook een ander vermogen.

Hij leert onderscheiden.

Niet alles wat zich aandient, vraagt immers dezelfde aandacht. Niet iedere mogelijkheid verdient dezelfde richting. Niet iedere overtuiging draagt dezelfde vrucht. Zonder onderscheid zou de mens voortdurend worden meegevoerd door wat zich op dat moment het sterkst aandient.

Onderscheiden betekent daarom niet allereerst oordelen.

Het betekent zorgvuldig leren waarnemen.

Wat verbindt en wat verwijdert.

Wat leven draagt en wat het langzaam ondermijnt.

Wat ruimte opent en wat haar sluit.

Juist daardoor vraagt onderscheiden om geduld.

Wie te snel oordeelt, ziet gemakkelijk slechts een deel van de werkelijkheid. Wie echter bereid blijft te kijken, ontdekt vaak samenhangen die zich aanvankelijk verborgen hielden.

Misschien is dat ook de reden waarom werkelijke wijsheid zelden luid spreekt.

Zij weet dat de werkelijkheid groter blijft dan het eerste inzicht dat de mens ontvangt.

Daarom blijft zij luisteren.

Niet uit onzekerheid.

Maar uit eerbied voor de rijkdom van de werkelijkheid.

Misschien is onderscheiden daarom geen techniek.

Het is een houding.

Niet gericht op het verkrijgen van gelijk, maar op het steeds zorgvuldiger leren beantwoorden van de werkelijkheid zoals zij zich aandient.

Juist daardoor blijft onderscheiden onafscheidelijk verbonden met vrijheid.

Niet omdat de mens vrij is alles te kiezen.

Maar omdat hij vrij is steeds opnieuw te zoeken naar een juiste verhouding.

De verschuiving van aandacht

Iedere tijd legt eigen accenten.

Dat is altijd zo geweest.

Soms richt de aandacht zich op overleven, soms op geloof, soms op handel, soms op wetenschap, soms op techniek. Iedere tijd ontwikkelt daardoor haar eigen taal, haar eigen vragen en haar eigen wijze van kijken.

Ook onze tijd kent zo'n eigen gerichtheid.

Zij heeft een ongekende belangstelling ontwikkeld voor datgene wat zichtbaar, meetbaar en verklaarbaar is. Dankzij deze gerichtheid is de menselijke kennis in korte tijd sterker gegroeid dan ooit tevoren. Steeds nauwkeuriger leert de mens de wereld onderzoeken, voorspellen en beïnvloeden.

Deze ontwikkeling behoort zonder twijfel tot de grote prestaties van onze beschaving.

Toch heeft iedere wijze van kijken ook haar blinde vlek.

Niet omdat zij onjuist is, maar omdat geen enkele manier van kijken de gehele werkelijkheid kan omvatten.

Wie uitsluitend let op wat zichtbaar is, ziet gemakkelijk voorbij aan wat zich slechts langzaam openbaart.

Wie uitsluitend vraagt naar de werking, vergeet soms naar de betekenis te vragen.

Wie uitsluitend zoekt naar beheersing, merkt niet altijd meer op dat sommige werkelijkheden zich juist in ontvankelijkheid laten kennen.

Zo kan de aandacht ongemerkt verschuiven.

Niet doordat waarheid verdwijnt.

Niet doordat liefde ophoudt te bestaan.

Niet doordat schoonheid verloren gaat.

Maar doordat de mens haar steeds minder leert herkennen.

Misschien ligt juist daarin een van de grootste uitdagingen van onze tijd.

Niet dat de wereld haar betekenis heeft verloren.

Maar dat de mens haar steeds moeilijker leert waarnemen.

Juist daarom proberen de drie traktaten niet een nieuwe werkelijkheid zichtbaar te maken.

Zij nodigen uit opnieuw aandacht te schenken aan een werkelijkheid die nooit is verdwenen.

De maat

Misschien zoekt de mens uiteindelijk niet allereerst naar zekerheid.

Misschien zoekt hij naar maat.

Dat verlangen openbaart zich al vroeg. Een kind leert niet alleen spreken, maar ook luisteren. Het ontdekt niet alleen wat mogelijk is, maar ook wat passend is. Het leert niet alleen handelen, maar ook wanneer het beter is te wachten. Zonder dat iemand het volledig kan uitleggen, groeit langzaam een besef van verhouding.

Deze maat laat zich niet eenvoudig vastleggen. Zij is geen verzameling regels die overal en altijd op dezelfde wijze kunnen worden toegepast. Wat in de ene situatie zorgvuldig is, kan in een andere situatie tekortschieten. Wat vandaag juist lijkt, vraagt morgen misschien om herziening. Toch betekent dit niet dat iedere maat willekeurig is.

De mens lijkt voortdurend te zoeken naar een juiste verhouding.

Tot zichzelf.

Tot de ander.

Tot de gemeenschap.

Tot de aarde.

Tot de tijd waarin hij leeft.

En misschien ook tot datgene wat hem voorafgaat.

Juist daarom heeft iedere cultuur haar eigen vormen ontwikkeld waarin deze maat zichtbaar kon worden. Niet alleen in wetten en gebruiken, maar evenzeer in verhalen, rituelen, muziek, kunst en architectuur. Zij drukken niet slechts een smaak of een stijl uit, maar een wijze waarop mensen hebben geprobeerd hun leven in een juiste verhouding te brengen.

De maat ontstaat daarom niet uit beheersing.

Zij groeit uit afstemming.

Niet uit het verlangen de werkelijkheid aan zichzelf te onderwerpen, maar uit de bereidheid zichzelf te laten vormen door de werkelijkheid waarin men leeft.

Misschien is dat ook de reden waarom ware maat zich zo moeilijk laat afdwingen. Zij groeit langzaam. Zij vraagt ervaring, oefening en aandacht. Zij laat zich niet produceren, maar slechts verwerven in een leven dat bereid blijft te luisteren.

Waar deze maat aanwezig is, ontstaat ruimte.

Ruimte om te handelen zonder te overheersen.

Ruimte om te spreken zonder het laatste woord te verlangen.

Ruimte om te bouwen zonder de aarde te vergeten.

Ruimte om verschillen te ontmoeten zonder ze onmiddellijk op te heffen.

Misschien is maat daarom geen grens die de mens beperkt.

Misschien is zij juist de voorwaarde waardoor vrijheid menselijk kan worden.

Samenklank

Wie een orkest beluistert, hoort niet één instrument.

Hij hoort ook niet slechts een verzameling afzonderlijke musici.

Hij hoort muziek.

Toch ontstaat die muziek niet vanzelf. Iedere musicus heeft jarenlang geoefend om zijn instrument te beheersen en een eigen klank te ontwikkelen. Juist die eigenheid is onmisbaar. Zonder haar zou iedere uitvoering haar levendigheid verliezen.

Maar even wezenlijk is iets anders.

Tijdens het samenspel ontdekt iedere musicus dat zijn eigen spel niet langer uitsluitend zichzelf dient. Hij blijft volledig zichzelf en toch verandert zijn verhouding. Hij leert luisteren terwijl hij speelt. Hij leert ruimte te geven zonder te verdwijnen. Hij ontdekt dat de muziek niet ontstaat doordat één stem de anderen overheerst, maar doordat iedere stem haar eigen plaats vindt binnen een groter geheel.

Misschien voltrekt zich iets dergelijks ook in het menselijk bestaan.

Een mens leert zichzelf kennen. Hij ontwikkelt zijn eigen overtuigingen, zijn eigen talenten en zijn eigen verantwoordelijkheid. Dat behoort tot zijn vrijheid. Maar dezelfde vrijheid vraagt op enig moment om een nieuwe ontdekking. Niet de vraag hoe hij zichzelf kan bevestigen, maar hoe zijn leven betekenis krijgt in verhouding tot anderen.

Juist daar begint het gemeenschappelijke leven.

Waar het eigen antwoord het enige antwoord wil worden, verdwijnt de samenklank. Waar de eigen stem echter bereid is te luisteren naar andere stemmen, ontstaat ruimte voor een werkelijkheid die geen van allen alleen had kunnen voortbrengen.

Misschien is dat ook de oorsprong van ethiek.

Niet allereerst een verzameling voorschriften over goed en kwaad, maar het langzaam groeien van een juist verstaan van de verhouding waarin mensen tot elkaar leven. Wie leert luisteren, ontdekt vanzelf dat aandacht, zorgvuldigheid, rechtvaardigheid, verantwoordelijkheid en barmhartigheid geen toevallige deugden zijn. Zij groeien uit dezelfde bron waaruit ook vertrouwen, ontmoeting en gemeenschap ontstaan.

Ethiek verschijnt dan niet als een systeem dat aan het leven wordt toegevoegd.

Zij ontstaat van binnenuit.

Zoals muziek niet wordt voortgebracht door de partituur alleen, maar door de levende afstemming van allen die haar samen uitvoeren.

Misschien zoekt iedere cultuur uiteindelijk naar die samenklank.

Niet om verschillen te laten verdwijnen.

Maar om hen een plaats te geven waarin zij elkaar niet langer uitsluiten, maar gezamenlijk verwijzen naar een werkelijkheid die groter blijft dan ieder afzonderlijk antwoord.

Dat wat voorafgaat

Wanneer een mens zich afstemt, rijst vanzelf de vraag waarop hij zich eigenlijk afstemt.

Soms gebeurt dat bewust. Veel vaker voltrekt het zich zonder dat hij zich daarvan rekenschap geeft. Toch leeft geen mens zonder oriëntatie. Ieder mens draagt, bewust of onbewust, een besef van wat voor hem waar, goed, schoon, rechtvaardig en betekenisvol is. Daaraan ontleent hij richting, ook wanneer hij de oorsprong daarvan niet onder woorden kan brengen. Misschien ligt juist daarin een van de meest verborgen werkelijkheden van het menselijk bestaan.

Nog voordat de mens haar benoemt, leeft hij reeds vanuit een verhouding.

In de loop van de geschiedenis hebben mensen voor deze verhouding vele woorden gevonden. Zij spraken over waarheid, liefde, schoonheid, rechtvaardigheid, vrijheid, trouw, barmhartigheid, wijsheid, vrede en hoop. Zij gaven gestalte aan deze werkelijkheid in verhalen, rituelen, symbolen, muziek, kunst en architectuur. Sommigen vonden haar terug in stilte, anderen in gebed, in contemplatie of in de gezamenlijke viering van het leven.

Geen van deze vormen valt samen met datgene waarop zij zich oriënteren. Zij zijn antwoorden. Geen oorsprong.

Juist daarom heeft iedere cultuur haar eigen taal ontwikkeld. Niet om de werkelijkheid te bezitten, maar om zich ertoe te verhouden. Zo ontstonden de grote spirituele tradities, religies en levensbeschouwingen van de mensheid. Hun verschillen zijn werkelijk. Hun geschiedenis is werkelijk. Hun onderlinge spanningen zijn werkelijk.

Toch verwijzen zij alle, ieder op eigen wijze, voorbij zichzelf.

Zoals de kleuren van een prisma niet het licht zelf zijn, maar de zichtbare ontvouwing ervan, zo dragen ook culturen, religies en levensbeschouwingen ieder een eigen antwoord in zich op een werkelijkheid die geen van hen volledig omvat.

Misschien begint juist daar de mogelijkheid van ontmoeting.

Niet omdat verschillen verdwijnen.

Maar omdat zij worden herkend als verschillende menselijke antwoorden op een werkelijkheid die groter blijft dan ieder afzonderlijk antwoord.

Waar deze houding groeit, verandert ook de betekenis van waarheid.

Waarheid wordt dan niet kleiner.

Zij wordt groter dan degene die haar zoekt.

En juist daarom blijft de mens leren, luisteren en antwoorden.

Misschien is dat uiteindelijk de diepste betekenis van de drie traktaten die volgen.

Niet dat zij de oorsprong beschrijven.

Maar dat zij de lezer uitnodigen zich opnieuw te oriënteren op datgene wat altijd reeds aan hem voorafging.

Afstemming

Waar mensen samen leven, ontstaat steeds opnieuw de vraag naar een juiste verhouding.

Niet omdat verschillen moeten verdwijnen, maar omdat zij elkaar voortdurend ontmoeten. Iedere mens brengt zijn eigen ervaringen, overtuigingen, talenten en verwachtingen met zich mee. Juist daardoor vraagt het gemeenschappelijke leven niet allereerst om overeenstemming, maar om afstemming.

Afstemming betekent niet dat mensen hetzelfde gaan denken.

Evenmin vraagt zij dat verschillen worden opgeheven.

Zij vraagt iets eenvoudigers en tegelijkertijd iets moeilijkers.

Dat mensen bereid blijven luisteren.

Dat zij zich laten aanspreken.

Dat zij ruimte laten voor een werkelijkheid die groter blijft dan hun eigen antwoord.

Misschien is afstemming daarom geen toestand die eenmaal bereikt kan worden.

Zij is een voortdurende beweging.

Steeds opnieuw zoekt de mens naar een juiste verhouding.

Tot zichzelf.

Tot de ander.

Tot de gemeenschap.

Tot de aarde.

Tot de tijd waarin hij leeft.

En uiteindelijk ook tot datgene wat altijd reeds aan hem voorafgaat.

Juist daardoor vraagt afstemming niet alleen aandacht, maar ook bescheidenheid.

Geen mens overziet immers het geheel. Geen cultuur bezit de volledige waarheid. Geen overtuiging omvat de werkelijkheid in haar geheel. Waar mensen dit beseffen, ontstaat ruimte om van elkaar te leren zonder zichzelf te verliezen.

Misschien is afstemming daarom niet de ontkenning van verschillen.

Zij is de wijze waarop verschillen vruchtbaar kunnen worden.

Waar afstemming groeit, krijgt spanning richting.

Waar spanning richting krijgt, kan harmonie ontstaan.

Misschien begint juist daar iedere duurzame gemeenschap.

Ethiek

Het woord **ethiek** roept vaak de gedachte op aan regels, normen en verplichtingen. Daardoor lijkt zij gemakkelijk iets te zijn dat aan het leven wordt toegevoegd.

Misschien ligt haar oorsprong elders.

Waar mensen elkaar werkelijk ontmoeten, ontstaat vanzelf de vraag hoe zij zich tot elkaar kunnen verhouden. Niet omdat een regel dit voorschrijft, maar omdat iedere ontmoeting reeds een antwoord vraagt.

Ethiek begint daarom misschien niet met voorschriften, maar met aandacht.

Niet met oordelen, maar met luisteren.

Niet met gelijk krijgen, maar met afstemmen.

Vanuit die houding worden zorgvuldigheid, rechtvaardigheid, verantwoordelijkheid, trouw, barmhartigheid en vergeving verschillende uitdrukkingen van dezelfde verhouding.

Ethiek staat daarom niet naast het leven. Zij is de wijze waarop een juiste verhouding zichtbaar wordt in het handelen.

Misschien verandert daardoor ook de vraag naar goed en kwaad.

Niet omdat deze verdwijnt, maar omdat zij wordt voorafgegaan door een diepere vraag.

Niet alleen:

"Wat moet ik doen?"

Maar eerst:

"Hoe verhoud ik mij?"

Misschien wordt ethiek daarom niet allereerst geleerd. Misschien ontstaat zij telkens opnieuw waar mensen zich juist leren verhouden.

Spanning

Het leven voltrekt zich in voortdurende beweging.

Waar leven is, is verandering. Mensen groeien, leren, ontmoeten, verliezen en hervinden. Dag en nacht wisselen elkaar af. De seizoenen keren terug. Het hart trekt zich samen en ontspant zich opnieuw. De adem bestaat uit inademen en uitademen. Overal waar leven is, blijkt beweging aanwezig te zijn.

Misschien is spanning daarom geen verstoring van het leven, maar een voorwaarde ervan.

Zonder spanning ontstaat geen beweging.

Zonder beweging geen ontwikkeling.

Zonder ontwikkeling geen ontmoeting.

Juist doordat mensen verschillen in ervaringen, overtuigingen, talenten en verlangens, ontstaat de dynamiek waardoor het leven zich verder kan ontvouwen. Spanning behoort daarom niet tot de uitzonderingen van het bestaan. Zij behoort tot zijn wezen.

Daarom is spanning ook niet hetzelfde als conflict.

Een gespannen snaar brengt muziek voort. Een teugel houdt een paard niet tegen, maar geeft richting. De boog die wordt gespannen, maakt beweging mogelijk. Niet de spanning zelf vormt het probleem, maar de wijze waarop de mens zich ertoe verhoudt.

Misschien vraagt het leven daarom niet allereerst om het opheffen van spanning, maar om het leren dragen ervan.

Juist daar ontstaat de mogelijkheid van afstemming.

Niet doordat verschillen verdwijnen.

Maar doordat zij een plaats vinden waarin zij elkaar niet langer bedreigen, maar wederzijds begrenzen, aanvullen en verrijken.

Misschien is spanning daarom geen teken dat de werkelijkheid uit evenwicht is geraakt.

Zij is de ruimte waarin de mens telkens opnieuw leert onderscheiden, kiezen, luisteren en antwoorden.

Waar spanning wordt gedragen, ontstaat beweging.

Waar beweging wordt gedragen, kan harmonie groeien.

Harmonie

Wanneer spanning op zichzelf geen probleem vormt, verandert ook de betekenis van harmonie.

Harmonie is niet de afwezigheid van spanning.

Zij is de wijze waarop spanning vruchtbaar wordt.

Zoals een boom slechts kan groeien doordat wortels en takken voortdurend verschillende richtingen volgen, zoals een rivier haar weg vindt tussen haar oevers en zoals muziek slechts kan ontstaan door de juiste spanning van iedere snaar, zo leeft ook de mens voortdurend in een veelheid van krachten die om afstemming vragen.

Harmonie heft deze verschillen niet op.

Zij geeft hun een plaats.

Daarom is harmonie geen toestand die eenmaal bereikt en vervolgens behouden kan worden. Zij is een voortdurende beweging. Iedere nieuwe ontmoeting vraagt opnieuw om luisteren. Iedere verandering vraagt opnieuw om afstemming. Iedere generatie zoekt opnieuw naar een wijze waarop vrijheid en verantwoordelijkheid, individu en gemeenschap, traditie en vernieuwing elkaar kunnen dragen zonder elkaar op te heffen.

Misschien is harmonie daarom eerder een werkwoord dan een toestand.

Zij voltrekt zich.

Steeds opnieuw.

Waar mensen bereid blijven zich te verhouden tot elkaar, tot de werkelijkheid en tot datgene wat aan beiden voorafgaat.

Juist daardoor bezit harmonie een bijzondere kwetsbaarheid.

Zij kan niet worden afgedwongen.

Zij laat zich evenmin organiseren of produceren.

Waar zij verschijnt, groeit zij langzaam uit vertrouwen, aandacht en wederkerigheid. Waar deze verdwijnen, blijft de uiterlijke orde misschien nog bestaan, maar verdwijnt geleidelijk de levende samenhang die haar draagt.

Harmonie is niet het doel van afstemming. Zij is haar zichtbare vrucht.

Misschien is harmonie daarom niet het einde van een ontwikkeling.

Zij is de wijze waarop het leven zichzelf steeds opnieuw weet voort te zetten.

Kwetsbaarheid

Alles wat leeft, is kwetsbaar.

Niet omdat het zwak is, maar omdat het voortdurend in verhouding staat tot iets buiten zichzelf. Een boom leeft van het licht, de aarde en het water. Een mens leeft van de adem, van voedsel, van anderen en van de wereld waarin hij geboren wordt. Juist wat leven mogelijk maakt, maakt leven ook kwetsbaar.

Misschien geldt dat ook voor harmonie.

Waar mensen zich op elkaar afstemmen, ontstaat een samenhang die zich niet laat afdwingen. Zij groeit langzaam uit aandacht, vertrouwen en wederkerigheid. Juist daarom kan zij ook worden verwaarloosd. Niet altijd door grote gebeurtenissen, maar vaak door kleine verschuivingen die nauwelijks worden opgemerkt.

Een woord dat niet meer wordt uitgesproken.

Een vraag die niet meer wordt gesteld.

Een antwoord dat niet meer wordt beluisterd.

Een ontmoeting die uitblijft.

Zelden verdwijnt harmonie in één ogenblik.

Vaker trekt zij zich langzaam terug, terwijl de uiterlijke vormen nog enige tijd blijven bestaan.

Misschien is dat de reden waarom mensen een gemeenschap soms nog herkennen, terwijl zij haar samenhang al beginnen te verliezen. De gebouwen staan er nog. De rituelen worden nog uitgevoerd. De regels worden nog nageleefd. Maar wat hen ooit bezielde, laat zich steeds moeilijker ervaren.

Juist daarom vraagt afstemming om voortdurende aandacht.

Niet omdat harmonie kwetsbaar is als een breekbaar voorwerp, maar omdat zij leeft. En alles wat leeft, vraagt verzorging, oefening en hernieuwde aandacht.

Misschien is dat de stille opdracht die iedere generatie ontvangt.

Niet de harmonie bewaren alsof zij een bezit is.

Maar haar steeds opnieuw laten ontstaan.

Ontstemming

Waar harmonie leeft, blijft afstemming voortdurend nodig.

Zij vraagt aandacht, zorg en de bereidheid steeds opnieuw te luisteren. Juist daarom kan zij ook langzaam verloren gaan.

Ontstemming begint zelden met een grote breuk.

Vaker begint zij bijna onmerkbaar.

Mensen luisteren minder aandachtig. Woorden verliezen hun betekenis. Vertrouwen maakt langzaam plaats voor wantrouwen. Wat eerst uitnodigde tot ontmoeting, wordt steeds vaker ervaren als een bedreiging of een belemmering.

De verschillen zijn niet veranderd.

De verhouding wel.

Juist daarin ligt de oorsprong van ontstemming.

Niet de veelheid vormt het probleem.

Niet de spanning.

Maar het geleidelijk verdwijnen van de bereidheid zich opnieuw op elkaar af te stemmen.

Waar dit gebeurt, verliest ook de harmonie haar levende karakter. Wat eens uit aandacht en wederkerigheid ontstond, wordt langzaam vervangen door gewoonte, door gelijk willen krijgen of door de behoefte zichzelf te beschermen. De uiterlijke vormen kunnen nog lange tijd blijven bestaan, terwijl de innerlijke samenhang zich reeds begint terug te trekken.

Misschien is ontstemming daarom niet allereerst een gebeurtenis.

Zij is een proces.

Een proces waarin de mens geleidelijk ophoudt de ander te ontmoeten als een medemens en hem steeds vaker tegemoet treedt vanuit zijn eigen gelijk.

Juist daarom vraagt iedere ontstemming om een nieuw begin.

Niet door verschillen uit te wissen.

Maar door opnieuw de weg van de afstemming te zoeken.

Conflict

Waar ontstemming voortduurt, kan conflict ontstaan.

Dat betekent niet dat ieder verschil tot conflict leidt. Mensen hebben altijd van elkaar verschild. Zij spreken verschillende talen, kennen uiteenlopende gewoonten, geloven op verschillende wijzen en geven hun leven ieder op een eigen manier vorm. Juist deze verscheidenheid behoort tot het menselijk bestaan.

Conflict ontstaat daarom niet doordat verschillen bestaan.

Het ontstaat wanneer de bereidheid verdwijnt zich nog werkelijk tot de ander te verhouden.

Waar het eigen antwoord niet langer een antwoord wil zijn, maar zichzelf tot uitgangspunt maakt, verliest de ontmoeting haar openheid. Luisteren maakt plaats voor overtuigen. Ontmoeten verandert in tegenover elkaar staan. Verschillen worden niet langer ervaren als een mogelijkheid om de werkelijkheid dieper te verstaan, maar als een bedreiging van het eigen gelijk.

Zo kan conflict langzaam groeien.

Soms blijft het beperkt tot woorden.

Soms verdeelt het families, gemeenschappen of volken.

Soms laat het diepe sporen achter die generaties lang voelbaar blijven.

Toch ligt de oorsprong ervan niet allereerst in de uiterlijke gebeurtenis.

Zij ligt in de verhouding die eraan voorafgaat.

Juist daarom vraagt ieder conflict uiteindelijk om meer dan een oplossing.

Het vraagt om een hernieuwde bereidheid elkaar opnieuw te ontmoeten.

Niet omdat alle verschillen moeten verdwijnen.

Maar omdat iedere mens, iedere cultuur en iedere gemeenschap uiteindelijk antwoord probeert te geven op een werkelijkheid die groter blijft dan het eigen inzicht.

Misschien begint juist daar de mogelijkheid van vrede.

Niet als het einde van verschillen.

Maar als het herstel van de bereidheid zich opnieuw tot elkaar te verhouden.

Antwoorden

Misschien is het menselijk bestaan uiteindelijk niet allereerst een kwestie van weten.

Ook niet van beheersen.

En evenmin van volmaaktheid.

Misschien is het in de eerste plaats een voortdurend antwoorden.

Iedere mens ontvangt het leven voordat hij er iets aan kan toevoegen. Hij wordt geboren in een wereld die hij niet zelf heeft gemaakt. Hij ontmoet mensen die hem voorgaan, leert een taal die reeds wordt gesproken en groeit op binnen een werkelijkheid die hem draagt lang voordat hij haar begrijpt.

Langzaam leert hij antwoorden.

In zijn woorden.

In zijn handelen.

In zijn keuzes.

In zijn zwijgen.

In de wijze waarop hij bouwt, viert, rouwt, liefheeft en doorgeeft.

Juist daarin groeit ook verantwoordelijkheid.

Niet als een last die de mens wordt opgelegd, maar als het vermogen te antwoorden op datgene wat hem tegemoetkomt. Iedere ontmoeting vraagt een antwoord. Iedere gemeenschap vraagt een antwoord. Iedere tijd vraagt een antwoord.

Wanneer dit antwoorden langzaam rijpt, spreken mensen misschien van wijsheid.

Niet omdat de mens dan alles begrijpt, maar omdat hij steeds zorgvuldiger leert onderscheiden waarop het werkelijk aankomt. Hij ontdekt dat waarheid groter blijft dan zijn eigen inzicht, liefde groter dan zijn eigen vermogen lief te hebben, rechtvaardigheid groter dan zijn eigen oordeel en vrijheid groter dan zijn eigen keuze.

Wijsheid vormt daarom geen einde.

Zij blijft luisteren.

Zij blijft leren.

Zij blijft zich afstemmen.

Misschien nodigen ook de drie traktaten die volgen niet uit tot nieuwe zekerheden, maar tot een hernieuwde afstemming op datgene wat altijd reeds aan de mens voorafging.

COLOFON

JANVS

Poort tot de ORITUR-trilogie

Samenstelling

Robert Geurten

Eerste uitgave van de ORITVR-reeks

Juli 2026

Deze uitgave is ontstaan uit een langdurige dialoog tussen Robert Geurten en ChatGPT (OpenAI). De gedachtevorming ontwikkelde zich gedurende deze dialoog. De selectie, ordening, samenhang en uiteindelijke inhoud van deze uitgave berusten onder verantwoordelijkheid van Robert Geurten.

© 2026 Robert Geurten

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen die de wet toestaat.

Citeren uit deze uitgave is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.